

САВА МРКАЉ – МОДЕРНИ РЕФОРМАТОР СРПСКЕ ЋИРИЛИЦЕ

– поводом 225 година од рођења и 175 година од смрти

Сава Мркаљ се родио 1783. у Ласињском Сјеничаку, сеопету крај Карловца на Кордуну. Пишући о њему двјесто година касније Гојко Николиш, значајна личност наше револуције, рођен у истом селу, дао је својој књизи *Сава Мркаљ* поднаслов: „Повијест о једном страдалнику“. Зашто је човјек, који је студирао филозофију и математику, који је по својој унутрашњој вокацији био филозоф, који је говорио француски, њемачки, мађарски, руски, славеносербски, грчки, хебрејски и који је владао латинским, толико страдао у свом релативно кратком животу? Мркаља је задесила типична судбина свију револуционара – из темеља је уздрмао дотадашње устаљене погледе на српски језик и азбуку. Шта је тај младић од двадесет и седам година видио у српском језику и писму? Видио је да дјеца ни након четири године читања из Часловца у школи не науче читати јер су ти текстови потпуно неразумљиви. Ево како је то изгледало: „Страстију твојеју Христе страстјеј свободихом сја и воскресенијем твојим из истљенија избавихом сја, Господи слава тебје“. Видио је да тако нико не говори. Такођер је видио да у ћирилици има далеко више којекаквих знакова него гласова. Сјео је и записао та своја запажања, те 1810. у Будиму објавио књижицу од 18 страница под саркастичним насловом *Сало дебелога јера либо азбукопротрес*. У њој је поставио два основна начела на којима наше писмо и језик и данас почивају: један глас једно слово и пиши као што говориш. Још и данас у учени и неучени људи

мисле да је то благо Вуково. Мркаљ је пребројио и гласове у свом језику па их је набројио 29 (**џ** није узео у обзир вјеројатно зато што су га садржавале турске ријечи као што су: пенцер, цак, оцак, цеп, нацак (кратка сјекирица), сацак (метални обруч са три ноге у који се умеће лонац или котлић у коме се кува јело на огњишту) и ћириличке знакове, па их је набројио 41. Дакле вишак је био огroman. (Интересантно је да их је Гојко Николиш набројио 46 а професор Голуб Добрашиновић чак 52). При томе се посебно оборио на тврди тврди знак „јер“ као најнепотребнији зовући га поспрдно дебелим.

Прво своје начело „један глас једно слово“ Мркаљ није у потпуности остварио и био је тога свјестан, али је оставио отворена врата ономе ко ће доћи послјије њега „који ће бити бољи од мене“, како је несебично рекао. И заиста дошао је убрзо. Само четири године касније Вук Стефановић Караџић објавиће прву српску граматику, заокружити Мркаљеву азбуку признајући му генијалност у свему и такође грдно пострадали.

Мркаљ је словима покрио 25 гласова а остала четири **љ, њ, ћ и ђ** је означио тако што је словима **л, н, т и д** додао меки знак означавајући тако њихову мекоћу, те тако показао генијално осјећање за природу властитог, српског језика.

Сава Мркаљ је показао и педагошко разумијевање. Препоручио је учитељима да не занемаре ни остале знакове које више не користимо, али да их покажу ђацима кад буду старији, да знаду шта смо имали.

Своју књижицу је завршио правим револуционарним подвигом: „Зато от данас све наше правописаније под ово долази начело – **пиши како што говориш**“.

Појава књижице је изазвала праву буру. У малим научним српским круговима у Бечу, Пешти и Будиму, гдје се управо спремало постављање темеља модерној класичној српско језичкој и књижевној култури, дочекана је с одушевљењем. Она је сва била у тону романтичарске европске школе која је народни

језик и народну књижевност проглашавала једином аутентичном, непатвореном, изворном културом духа сваког народа. Јернеј Копитар, Словенац, који је тако сјајно уводио Вука у тајне језичке и књижевне културе, одмах је писао Вуку с одушевљењем: „Ма ко је тај Мркаљ? Ја сам на ових 18 страница нашао више језичке филозофије него у каквој дебелој граматизи“. Када је Вук 1814. објавио своју граматизу под називом *Писменица сербскога језика по говору простога народа*, у предговору је записао: „Ја сад не видим овдје боље азбуке од Меркајлове, јер чистије и корисније за српски језик не може бити“.

Међутим, црквене власти су на Мркаља сручиле сву своју силу која је тада била знатна и која га је прогонила до смрти тврдећи да их гура у руке католицизма. Од тада он је непрестано лутао и склањао се, чак се и замонашио само да се спаси, али није помогло – неуки калуђери су га изазивали: „Кад имаш толико сала, што не намажеш обућу“? или „Учен си ти, оче Јулијане, али нијеси паметан, јер да си паметан, не би дошао међу нас“. Та изазивања су често и сами игумани подстицали бојећи се да би учени Мркаљ могао лоше утицати на братство, па ће они изгубити власт. Све је то тањило Мркаљеве живце, па је знао понекад и насрнути на понеког таквог, те чак и у затвору завршити гдје су га тукли и окивали као највећег криминалца. О том Гојко Николић каже: „Призор је заиста ужасан. Првог српског ученог филолога и пјесника туку до те мјере да се на његовим леђима љесков штап расперјава, а затим га окивају и затварају у самицу. Па сад и од тог садисте, некаквог обрстра Нестора, да овиси судбина пјесникова“!

Сава Мркаљ је био најобразованији српски филолог и пјесник филозофског тона, али се није знао изборити за своју истину – мањкало му је оно чега је Вук имао напретек, борбености и одлучности, већ се одмах одвојно од српског круга, оголио се и тако изложио нападима са свију страна. Али сјеме које је посијао, прихватило се као трајна културна баштина српског народа.

Живот је завршио у болници за умоболне у Бечу 1833. Али није он, уз све животне невоље, боловао од те болести. Да јест, зар би он знао разговарати с Вуком, који га је посетио петнаестак дана пред смрт и дати му своју свешчицу од десетак пјесама? А Вуку хвала што ју је сачувао.

А каква је Мркаљева поезија? Онаква какву можемо и очекивати – рефлексивна, мисаона, филозофична. Полазећи од властите тегобне судбине, он уопштава човјекову судбину у универзуму доживљавајући је као непрестану борбу са злом које, на велику жалост, човјек сам изазива. Пјесму, коју представљамо, написао је по „сремачки“ тј. екавски, што је баш чудно.

Јао! Јао! Јао триста пута!
Пала нам је, пала коцка љута;
Море зала ов' је свет.
Лед и ватра, зрак, и гром, и вода
Звери, змије, гад од разна рода,
Често век нам чине клет!

Зло је мучно садашње поднети,
Зло нас бивше пече у памети,
Будуће већ једе нас.
Дневне туге рађају сне худне,
А сни ноћни растуже нас будне.
Јесмо л' без зла који час?

Човек, страва човеку ах! већа
Гони правду, што је свију срећа,
Гони мир из света сав.
Вук не ломи реч ни веру своју;
Топ и картеч не привезу к боју
Анаконда, рис и лав.

Уз све своје заслуге, Мркаљ је остао слабо познат. Није се имао ко зато побринути, јер Срби на подручју данашње Хрватске нијесу успјели створити своје културне институције која би усмјеравала народни живот као што су у Угарској створили Матицу српску. А остао је и у сјени грандиозне Вукове фигуре и то ће тако бити док год не уђе у уџбенике на начин како заслужује.

(Предавање је одржано на Годишњој скупштини 5. децембра 2008)